

ספר התורה ממנו קראו בהקהל וביום כיפור

ראשי פרקים

- א. ספרי תורה שכתב משה
  - ב. כיצד היה מונח ספר התורה בארון?
  - ג. השימוש בספר העזרה בהקהל וביום כיפור
  - ד. ספר העזרה - בעזרת ישראל או בקודש הקדשים?
  - ה. ספר העזרה וספר הברית
  - ו. י"ג ספרי התורה שכתב משה רבנו
- סיכום

א. ספרי תורה שכתב משה

בדברים רבה ט, ט נאמר: "ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות" (דברים לא, יד) - רבנן אמרי כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום - מה עשה? אמר ר' ינאי כתב י"ב תורות. י"ב לי"ב שבטים ואחד הונח בארון. שאם יבקש לזייף דבר, שיהיו מוצאים אותו שבארון.¹

מהן המקורות בפסוקים מהם נלמד שמשה כתב י"ג ספרים (שנים-עשר לשבטים ואחד בארון)? היכן היו מונחים ספרי התורה הללו של השבטים, והאם וכיצד השתמשו בהם?

בדברים לא, בפרק בו הציווי על מצות הקהל, מסופר לפני ואחרי, על כתיבת ספרי תורה ע"י משה. "ויכתוב משה את התורה הזאת, ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה', ואל כל זקני ישראל" (דברים לא, ט).

---

* עולה מן המדבר, נוה דקלים: ישיבת ימית, תשנ"ה, מס' 5 עמ' 11-19.
1. מדרש זה מופיע גם במדרש שוחר טוב לתהילים יד, ובהקדמת הרמב"ם ליד החזקה, ובהקדמת הרמב"ם למשנה (בעמ' יב - מוסד הרב קוק).

ספר התורה ממנו קראו בהקהל וביום כיפור

אלו שנים עשר הספרים שניתנו לשבטים, כשספרו של שבט לוי נזכר באופן מיוחד. הפסוקים הבאים לאחר מכן (דברים לא, י-ג), הם הפסוקים המלמדים על מצות הקהל, ולאחריהם דברי הקב"ה אל משה (דברים לא, יד-יח) על מה שיקרה לעם ישראל אם יעזוב את התורה, ואז נצטוו שוב על כתיבה: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם, למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל" (דברים לא, יט). ובהמשך מסופר על ביצוע הציווי לכתוב, ועל הנחת ספר התורה בארון: "ויכתוב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל. ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ, כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך. ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם. ויצו משה את הלויים נושאי ארון ברית ה' לאמור, לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלוקיכם והיה שם בך לעד" (דברים לא, כב-כו).

משה כתב אם כן, י"ב ספרי תורה לשבטים ועוד ספר תורה נוסף,² הנקרא גם שירה, שאותו הוא ציווה את בני שבט לוי להניח לצד ארון ברית ה' כדי שיהיה לעד. העדות היא בכך שאם יבקש מישהו לזייף ולערער על אמיתות התורה, יהיה ספר תורה זה לעדות.³ זהו ספר תורה המונח בארון השייך לכלל ישראל כולו, לא לשבט מסוים.

---

2. בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק יו"ד סימן עד נכתב שבימי משה היה רק ספר תורה אחד. ודבריו תמוהים.

3. ספר התורה המונח בארון הוא "עד", אך דוקא בצירוף הספרים שיש לכל שבט. גם כאן נכתב בלשון יחיד כמו בכל מקום בתורה שכתוב "עד" והכוונה לשניים, ללמדנו שהתורה בשורשה היא אחת, אך מתחלקת לכל השבטים. כך פירש הראי"ה קוק בהקדמת הרמב"ם ליד החזקה. מופיע בחוברת ברקאי ד' עמ' 217; לאורו, הרב יעקב פילבר עמ' קסג.

ב. כיצד היה מונח ספר התורה בארון?

הגמ' בבבא בתרא יד ע"א דנה בשאלה, היכן היה מונח ספר התורה, עליו נאמר שהיה "מצד ארון ברית ה'" (דברים לא, כו). בצד הארון בתוכו, או בצד מחוצה לו?

לדעת ר' מאיר, ספר התורה היה מונח בתוך הארון, בצידו, והוכחתו מהנאמר: "אין בארון רק שני לוחות האבנים, אשר הניח שם משה" (מלכים א ח, ט). מאי אין בארון רק? מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ספר תורה שמונח בארון". לדעת ר' יהודה, ספר התורה היה מונח על ארגז מחוץ לארון, "שנאמר: לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'" (דברים לא, כו) מצד היה מונח ולא מתוכו. ומה אני מקיים אין בארון רק? לרבות שברי לוחות שמונחים בארון".

הגמרא דנה בשיטת ר' מאיר איך באופן מעשי היה מונח ספר התורה בתוך הארון, ובמהלך הדיון נאמר בגמרא כך: "אמר רב אחא בר יעקב ספר עזרה לתחילתו הוא נגלל". דהיינו, שהיו מגוללים את הספר על עמודה אחת וכמו שאנו נוהגים כיום ביחס למגילות, וכך היתה אפשרות להכניס את ספר התורה בתוך הארון.⁴

ספר זה המונח בארון נקרא ספר העזרה. כך כותב רבינו גרשום שם: "ספר עזרה היינו ספר המונח בארון". לגבי שאר הספרים אין לנו ידיעות ברורות היכן הניחו השבטים את הספרים שנכתבו להם, וסביר להניח שהספר היה מונח במקום מרכזי בנחלת השבטים. הספר הי"ג הוא הספר שהיה מונח בארון הברית לשם עדות, וספר זה נקרא לפי רבנו גרשום "ספר עזרה".

ג. השימוש בספר עזרה – בהקהל וביום כיפור

רש"י בבא בתרא יד ע"ב בד"ה ספר עזרה, כותב: "ספר עזרה – ספר שכתב משה ובו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל, וכהן גדול ביום הכיפורים". כך

---

4. לדעת האבן עזרא בשמות כה, טו צריך להסביר לשיטת ר' מאיר שבסוף שנת הארבעים במדבר, כשכתב משה את ספר התורה, היו צריכים להסיר את הכפורת עם הכרובים, ולהכניס בתוך הארון את ספר התורה. עיין במזרחי ובגור אריה שם.

ספר התורה ממנו קראו בהקהל וביום כיפור

כותב שם גם הראב"ד, מובא בשיטה מקובצת ב"ב שם. מלבד הקריאה בו ביום כיפור ובהקהל, מצינו שימושים נוספים לספר העזרה.

במשנה במועד קטן יח ע"ב נאמר: "אין מגיהים ספר עזרה (ויש הגורסים שם "ספר עזרא") בחול המועד מפני שאין בזה צורך המועד". כך גם נפסק ברמב"ם בהל' יום טוב ז, יב.

במשנה בכלים פט"ו מ"ו נאמר, שספר עזרה אינו מטמא את הידיים (וגם שם יש גרסא ספר עזרא), וממנה עולה שבספר עזרה היה קורא הכה"ג ביו"כ. בתפארת ישראל שם מוסיף שגם המלך היה קורא בו בהקהל.⁵

בירושלמי סנהדרין פ"ב ה"א נאמר שספר התורה שנכתב ע"י המלך היה מוגה מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד. כך נפסק ברמב"ם בהל' ספר תורה ז, א ובהל' מלכים ג, א.

מכל מקום, לענייננו, יוצא מדברי רש"י והראב"ד בשטמ"ק בבבא בתרא יד ע"ב, שאת הספר המונח בארון, היו מוציאים בכל שנה ביום כיפור לעזרת נשים לקריאת כהן גדול (וימא סח ע"ב; סוטה מ ע"ב), ופעם נוספת אחת לשבע שנים, במוצאי שמיטה - בחג הסוכות לקריאת המלך בהקהל (סוטה מא ע"א).

ראשונים נוספים כותבים שבספר זה היה קורא הכהן הגדול ביו"כ - הרע"ב, הריטב"א, הנימוקי יוסף ורש"י על הרי"ף. וב"י בטור או"ח סימן תקמה (בסופו). המאירי במועד קטן יח ע"ב מפרש שהיו קוראים בו בהקהל, ולא כותב על קריאת הכהן ביו"כ דבר. יש להעיר שהמאירי בימא סח ע"ב, כותב שכה"ג היה קורא בספר תורה שהיה בביהכ"ס ליד העזרה "שהמלך היה קורא בס"ת שלו". דבריו הם ע"פ דברי הספרי בשופטים פרשה ק"ס. (דבריו ממסכת יומא סותרים את פירושו במסכת מועד קטן, וצ"ע).

הקושי על הפירושים הללו הוא, שלא מצאנו בסדר יו"כ שכהן היה מוציא את ספר התורה מקודש הקודשים לקרוא בו. מה גם שהקריאה בתורה היא

---

5. את פירוש הרע"ב שם מזכיר המשנה למלך בהל' אבות הטומאה ט, ו השואל מדוע הרמב"ם לא פסק משנה זאת להלכה ונשאר בצ"ע. ועין בתשובת הראי"ה קוק לשאלה זו במאמרי הראי"ה עמ' 373, 384-385.

הרב יהודה זולדן

לאחר שסיים את כל העבודה. ולפי דברי רש"י היה צריך להיכנס פנימה פעם נוספת להוציא את ספר התורה לעזרה ופעם נוספת להחזירו? דבר נוסף וקשה יותר הוא על המלך בהקהל, לא מצאנו שמלך (או אף הכהן הגדול) היה נכנס בסוכות לקה"ק כדי להוציא ולהכניס אח"כ בחזרה את ספר התורה מתוך העזרה? ובכלל מדוע מלך צריך לקרוא מספר העזרה, הלא יכול לקרוא מספרו?

התוספות בב"ב יד ע"א בד"ה שלא, שואל שאלה דומה על קריאת הכהן הגדול ביו"כ. הגמרא שם דנה במבנה הארון והכנסת ס"ת והלוחות בתוכו, ומחפשת הסבר שלפיו, ס"ת לא יכנס ויצא מארון הברית בדוחק. וכך שואל התוספות: "והלא לא היו מוציאים אותו מהארון דהא אסור להכנס בבית קודש הקודשים, וביו"כ לא אשכחן בסדר יומא שהיה מוציאו"?

מקושייתו של התוס' ניתן ללמוד שלושה דברים:

1. בס"ת של העזרה, לא היו קוראים אף פעם.
2. אין נכנסים כלל לקה"ק חוץ מיו"כ.
3. לא שמענו שהכה"ג היה מוציא את סה"ת ביו"כ, וממילא לא היה קורא בו.

מתרץ התוס', שלצורך, כדי לתקן, מותר להוציא ס"ת כדי שלא יתעפש ויתקלקל. והוא מוסיף ומחדש שעד בניית ביהמ"ק בירושלים, בזמן משכן שילה היו יכולים להוציאו מהארון לעיין בו. מכל מקום, מדברי התוס' עולה שביו"כ ובהקהל לא היו קוראים בספר העזרה. על פיו יתכן לומר שהמלך היה קורא בספרו, ואילו הכהן גדול היה קורא ביו"כ בספר תורה רגיל, שהיה במקדש.

כך גם מבין העינים למשפט בבבא בתרא יד ע"א שיש מחלוקת בין רש"י לתוס' באיזה ספר היו קוראים ביו"כ ובהקהל. לפיו, לרש"י היו קוראים הכהן ביו"כ והמלך בהקהל בספר העזרה שמונח בקה"ק, ואילו תוס' חולק על כך.

ד. ספר העזרה – בעזרת ישראל או בקודש הקודשים?

הרש"ש בבבא בתרא שם מעיר שדברי רש"י שהמלך והכה"ג היו קוראים בספר העזרה, זהו רק בבית שני מפני שאז לא היה ארון, שהרי הוא נגנז בסוף בית ראשון (וימא נב ע"ב), וכיון שרק הארון נגנז ולא הס"ת שבו, ממילא לא היתה בעיה של דחיקת ספר התורה בתוך הארון. ומוסיף עוד "שהרי משה כתב י"ב ספרי תורה כדאיתא במדרש וילך ואולי היה בבית שני אחד מהם". זאת אומרת, שגם אם נגנז הארון וס"ת שעמו, בכל זאת אולי היה זה מאחד הספרים שכתב משה.

דברי הרש"ש פותרים את בעיית הוצאת ס"ת מהארון, אך לא את בעיית הכניסה לקה"ק, הן ע"י כהן והן ע"י מלך? ואכן בעל החשק שלמה (מר' שלמה הכהן מוילנא – מופיע בסוף המסכת) כתב שכשנגנז הארון, נגנז גם ס"ת עימו, לכן דברי רש"י אמורים רק על בית ראשון, וצ"ל שהכה"ג היה מוציא את הספר וקורא בו. ובבית שני צ"ל שהספר היה מונח בביהכ"ס בירושלים.

מו"ר הרב אברהם שפירא שליט"א כתב בספרו מנחת אברהם א עמ' רסה-רסז, ולקמן עמ' 564 שבהקהל לא צריך לקרוא כלל בס"ת כשר, והעיקר שהקריאה תהיה בלשון הקודש. אלא שמתוך דברי רש"י משמע, שהיו מהדרים לקרוא בס"ת של העזרה, אך אין בזה צורך והכרח. לפיו קשה יותר, אם אין הכרח לקרוא בו, וזה רק הידור, איך היה מותר להכנס לקה"ק על מנת להוציאו?

הצפנת פענח מהדורא תנינא עמ' ס' (וכן בצפנת פענח בהשמטות עמ' 122 ובצפנת פענח פרשת וילך) כותב שספר התורה שהונח בארון היה מדויק ביותר עם כל הטעמים והנקודות. מספר זה הועתקו כל ספרי המלכים שהיו מונחים בבית גנזיהם, ועד שנבנה ביהמ"ק לא יכלו להכנס לשם מפני שהספר היה מונח בקה"ק. אח"כ כשהמלך היה כותב ס"ת הוא היה מעתיק מספר התורה של המלך הקודם, והספר של המלך הקודם היה נגנז כאמור בתוספתא סנהדרין פ"ד. מס"ת של המלך שהיה מונח בבית גנזיו, בו היה קורא בהקהל וזו כוונת רש"י בב"ב שם. פירוש זה תואם את הספרי בדברים בפרשת שופטים פרשה קס, הכותב שמלך כותב ס"ת שיוכל לקרוא בו בהקהל, וצריך שיקרא מתוך ספר שהוא כותב בזמן שהיה מלך ולא קודם

הרב יהודה זולדן

לכן, ואח"כ כשמנשה שרף את הס"ת חפשו ספרים אחרים. ורק בימי ירמיהו מצאו שוב ספרים שכתב משה.

לגבי הוכחתו מהמדרש בספרי, יש להעיר שלא כתוב שם מפורש שהמלך היה קורא בספר שלו במעמד הקהל. כתוב שם שיכתוב את משנה התורה מפני שהיא עתידה להשתנו, דהיינו ישננו מה שכתוב בה. מכל מקום בדברי הצפנת פענח יש תשובה לחלק מהשאלות ששאלנו, אך כל המהלך הזה לא מוזכר בחז"ל ואין לו מקור.

החזון איש ביו"ד סימן קסז, ג כותב שלשיטת רש"י היו רשאים להכנס לקודש הקודשים להוציאו ולהכניסו בזמן שבית ראשון היה קיים, ואכן קראו בס"ת שכתב משה, אבל בבית שני נגנז ס"ת יחד עם הארון, אבל בכל זאת היה ס"ת מיוחד שהיו קוראים בו ביו"כ ובהקהל, ולא בס"ת שהיה שייך לכה"ג ולמלך. מבחינת פשט הגמרא, כותב החזון איש, מה שנאמר שס"ת של העזרה לתחילתו הוא נגלל הכוונה היא לס"ת שקוראים בו בעזרה ביו"כ, "והכי פירושו אפילו ספר עזרה היה נגלל לתחילתו, כיון שאין קוראים בו תמיד וכל שכן בס"ת שנמצא ומונח בארון". דהיינו לפיו יש שני ספרים. יש ספר מונח בארון שכתב משה ובו היו קוראים בבית ראשון ומוציאים אותו החוצה עד שנגנז. בבית שני היה ס"ת אחר ובו היו קוראים בהקהל וביו"כ, וממנו רוצה הגמרא ללמוד ביחס לס"ת שמונח בארון. לפיו מתאים הביטוי 'ספר העזרה' מפני שבאמת זהו ספר שהיה מונח בעזרה במשך כל השנה. אלא לפיו, עדיין קשה מבית ראשון - לא שמענו שהיו נכנסים פנימה להוציא ס"ת לקרוא בו בהקהל או ביו"כ?

הרש"ר הירש בדברים לא, ו (מופיע גם בספרו שמש מרפא עמ' קסט), כותב שלפי שיטת רש"י צריך לומר שהיה מותר להכנס לתוך קה"ק להוציא ס"ת להקהל וליו"כ מפני שגם זה צורך עבודה, ומביא את המדרש שמשה כתב י"ג ספרים וחילק אותם שאם יבקשו לזייף דבר, אז מוציאים את זה שבארון. מכאן שהיה מותר להוציא מהארון לתכלית זו ולשעת הצורך. אך התוס' חולק ואומר שאסור לבוא לקה"ק לתכלית זו, ולא יתכן שס"ת שנמסר לשבט לוי הוא ספר העזרה וממנו היו קוראים וממנו היו מגיחים. רב אחא רק אמר שכשם שספר זה המונח בעזרה היו גוללים אותו לתחילתו, כך גם עשו עם הספר המונח בארון, ומספר זה גם היו מגיחים.

ה. ספר העזרה וספר הברית

מדברי הרש"ר הירש עולה שיש כאן מחלוקת רש"י ותוס', אך על-פי דבריו אפשר להסביר אחרת, ולדברינו הבאים יתיישבו כל הקושיות על פי כל ההסברים.

רש"י אכן התכוון לומר שאלו הם שני ספרים שונים, היה ספר בארון הקודש בקה"ק, והיה ספר בעזרה. הספר שהיה בקודש הקודשים הוא הספר שאליו התכוון רש"י לומר שמושה כתבו, שנאמר "ויכתוב משה את התורה הזאת", והוא היה בקה"ק ואף פעם לא הוציאו אותו משם; ואכן יתכן שעם גניזת הארון בסוף בית ראשון, נגנז אף הוא. נראה שכך הבין גם מסורת הש"ס, ולכן תיקן את הגירסא ברש"י בב"ב יד ע"א שכתב שספר התורה שהיה מונח בארון, זהו ספר התורה שכתב משה, שנאמר "ויכתוב משה את התורה הזאת" (דברים לא, ט). ומסורת הש"ס תיקן וכתב שהכוונה לפסוק "ויכתוב משה את השירה הזאת" (דברים לא, כב). זאת מפני שהפסוק המובא ברש"י שלפנינו מתייחס לספרי התורה של השבטים, ואילו הפסוק המובא במסורת הש"ס הוא הפסוק שמתייחס לספר ארון הברית.

חוץ ממנו היה ס"ת נוסף, שהוא כנראה הספר של שבט לוי שהונח שם, שהרי בודאי כל שבט הניח את ספרו במקום מרכזי בנחלתו, ואילו לשבט לוי אין נחלה מסודרת, ועל-כן סביר להניח שהמקום המרכזי מבחינתם הוא ביהמ"ק ושם בעזרה היה מונח. זהו הספר שממנו מגיחים ספרי המלכים, והוא אינו מטמא את הידים, וממנו קוראים בהקהל וביו"כ. לכן רש"י כתב גם שם, בבבא בתרא יד ע"ב בד"ה ספר העזרה: ספר שכתב משה ובו קוראים בעזרה וכו'. רש"י לא ציין את הפסוק "כתבו לכם את התורה הזאת" כפי שעשה זאת קודם לכן בעמ' א', ממנו למד שזה ספר התורה של משה. שם זהו ספר תורה המונח בקה"ק, ואילו כאן זה ספר תורה של שבט לוי המונח בעזרה. גם כאן רב אחא בר יעקב רק דימה בין הספר שהיה מונח בעזרה ואותו גללו לתחילתו, לבין הספר שהיה מונח בארון, אלא שבו לא קראו אף פעם. כך הבין גם הגר"מ פיינשטיין בדברות משה לבבא בתרא, פרק השותפין הערה עב (עמ' קסב).

לזאת גם התוס' יכול להסכים והוא צודק בכך שלא שמענו שנכנסו פנימה לקה"ק מלבד לעבודת יו"כ אף לא לתקן לשם קריאה בתורה. לפי התוס'

הספר שקראו בו בהקהל או ביום כיפור הוא הספר שהיה מונח בעזרה וכפי שכתבו ראשונים רבים, הריטב"א, הראב"ד, הנימוקי יוסף, המאירי, הרע"ב, התפארת ישראל, הבית יוסף, המשנה למלך ועוד. תוס' אף הוא מסכים לכך. כאמור, גם לפיו נסביר שרב אחא בר יעקב הביא הוכחה מהספר שמונח בעזרה שנגלל לתחילתו לספר שנמצא בארון.

היחידי שלא יסכים לכך הוא רבינו גרשום המזהה את ספר העזרה עם ספר המונח בארון, ויתכן שיסבור שהמלך וכה"ג היו קוראים בספרים אחרים. אלא שיקשה כיצד מלך היה מוציא את ספר העזרה להגיה את ספריו ודבריו צריכים עיון.

1. י"ג ספרי התורה שכתב משה רבנו

לפי דברינו לעיל יובנו גם פסוקי התורה בדברים לא. הפסוק: "ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל" (דברים לא, ט), זהו הפסוק המלמדנו על כתיבת שנים-עשר ספרי תורה לכל השבטים ובאופן מיוחד לשבט לוי. הפסוקים שבאים לאחרי (דברים לא, י-יג), הם הפסוקים המלמדים על מצות הקהל, שם נאמר "תקרא את התורה הזאת" (שם יא), והכוונה לתורה הזאת שנמצאת ביד הכהנים בני לוי, וזהו מתוך הספר ששייך לאחד השבטים - שבט לוי, המונח בעזרה. (דברים דומים כותב הספורנו, אם-כי שיטתו היא אחרת). המלך היה קורא בהקהל בספר של שבט לוי שהיה מונח בעזרה, מפני שזהו הספר ממנו הוא העתיק את ספריו שלו. כיון שהוא נמצא במקדש, הוא קורא מהמקור ולא מן ההעתק. כהן גדול היה קורא בספר זה ביום כיפור מפני שזה הספר של שבט לוי, וסביר להניח שהיו קוראים בו במשך כל השנה. ההדגשה שקוראים בו דווקא, הוא בשל החידוש שמוציאים ספר תורה שמונח בעזרת ישראל ומעבירים אותו לעזרת נשים כדי לקרוא בו בפני הנמצאים בבית המקדש ביום כיפור. (עיין בירושלמי יומא פ"ז ה"א, ה"א, ה"א) אין מטלטלים ס"ת למקום אחר, ולא קוראים במקום בו הספר נמצא. הוא הדין כמובן ביחס לקריאת המלך בהקהל שאף היא היתה בעזרת נשים).

הפסוקים שלאחר מכן, "ויכתוב משה את השירה הזאת... לקח את ספר התורה ושמתי אתו מצד ארון ברית ה' אלוקיכם, והיה שם בד' לעד" (דברים לא, יט-כז), אלו פסוקים העוסקים בספר התורה שהיה בארון הברית, בו

ספר התורה ממנו קראו בהקהל וביום כיפור

לא היו משתמשים אף פעם, והוא היה לעד. דברי המדרש שאם יבוא מישהו וירצה לזייף, יוכיחו לו מספר שנמצא בארון הברית, אין הכוונה שבפועל יוציאו לו מספר זה, אלא שידע שיש מקור אורגינאלי שנכתב בידי משה, והוא המקור האמיתי והמדויק ביותר לכל ספרי התורה בעולם. מפאת קדושתו ומעמדו לא היו קוראים בו אף פעם, והשימוש היחידי בו היה לתקנו ולאוררו מדי פעם כדי שלא יתעפש ויתלכלך (וכדברי התוספות בבבא בתרא יד ע"א ד"ה שלא). זהו ספר התורה המיוחד, שרק אותו מכנה התורה "שירה", ואולי הוא הספר ממנו קראו אז, את שירת האזינו, בפני כל העם. הוא הספר שמונח בארון הברית, הוא השירה, הוא העדות.⁶

סיכום

משה רבנו כתב שלושה-עשר ספרי תורה. ספר אחד היה מונח בארון הברית והוא ספר הברית ולא ספר העזרה, ויתכן גם שנגנז עם הארון בסוף בית ראשון. בספר זה לא היו משתמשים כלל לשום קריאה בתורה, לא בהקהל ולא ביום כיפור. הוא היה לעדות, כמקור לכל ספרי התורה. הפעמים היחידות שהיו מוציאים אותו הם לתיקונו ושמירתו כדי שלא יתעפש ויתקלקל כמו שמדי כמה שנים היו מתקנים ומשפצים את קודש הקודשים (עירובין קה ע"א). אז היו מתקנים גם את ספר התורה. על ספר תורה זה אנו לומדים בדברים לא, כב-כז, והוא ספר התורה הנקרא שירה.

שנים-עשר ספרים נוספים נתנו לשנים-עשר השבטים, ספר לכל שבט. הספרים היו מונחים במקום מרכזי בשבט. ספרו של שבט לוי היה מונח בעזרת ישראל בבית המקדש, וממנו היה קורא המלך בהקהל וכהן גדול ביום כיפור. הספר של שבט לוי מיוחד בשל כך משאר הספרים ולכן התורה הדגישה "ויתנה אל הכהנים בני לוי". וחץ מזה נתנו עוד ספרים "אל כל זקני ישראל" (דברים לא, ט). ספרו של שבט לוי הוא זה שנקרא ספר העזרה (למעט רבנו גרשום שלא סובר כך) וממנו היו מגיחים ספרים אחרים, ועליו

---

6. בדברים אלו עסק בהרחבה הרב ישעיהו שטיינברגר בכתלנו ט"ז עמ' 493-511 במאמרו: "ס"ת שכתב משה שבעזרה - שיטת הרמב"ם". דברינו כאן עונים על שאלותיו שם עמ' 505-511.

הרב יהודה זולדן

נאמר שאין מגיהין אותו בחול המועד, ומספר זה היו מגיהים ספרים של מלכים. הוא היה כדוגמת ספר הברית ונגלל לתחילתו.

התורה מסמיכה את פרשת הקהל לפרשת כתיבת ספרי התורה של השבטים ע"י משה, מפני שבאחד מספרי תורה אלו קראו בהקהל "תקרא את התורה הזאת" (דברים לא, יא), התורה שעסקנו בה מקודם.